

Verbeelding van ambities

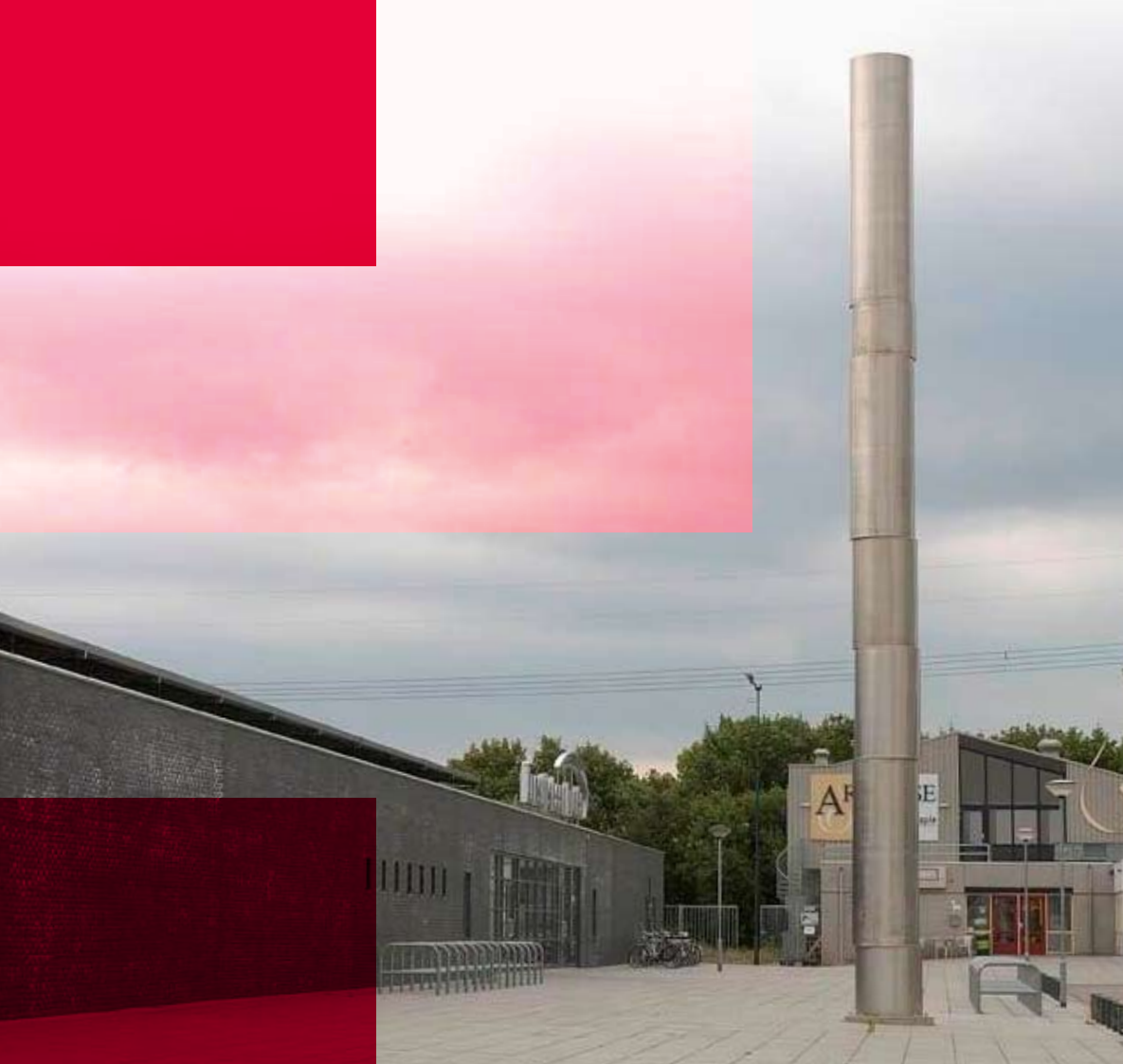
Uitgangspunten voor een veelzijdig
kunstbeleid in het publieke domein
van Breda

Fotografie: Peter Cox, Wessel Keizer

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	4
Definities	7
Inleiding Verschuivingen	9
1. KiP in Breda Dynamische mix	13
2. Ontwikkelingen in de kunst Nieuwe uitgangspunten	17
3. Samenwerking Actieve vraagstelling	19
4. Adviesstructuur Flexibel model	23
5. Communicatie Draagvlak creëren	25
6. Beheer en behoud In kaart brengen	27
7. Financiering Verbreden percentageregeling	29
Bijlagen	
1 Bronnen	31

Voorwoord

Onze stad is flink in ontwikkeling. De cultuurnota Factor C sluit bij deze kansen aan met een ambitieus cultuurbeleid, gestoeld op twee krachtige pijlers: erfgoed en beeldcultuur. In de cultuurnota hebben we het belang van kunst in planologische en maatschappelijke ontwikkelingen benadrukt. Waar is de zeggingskracht van kunst immers zichtbaarder dan in het publieke domein?

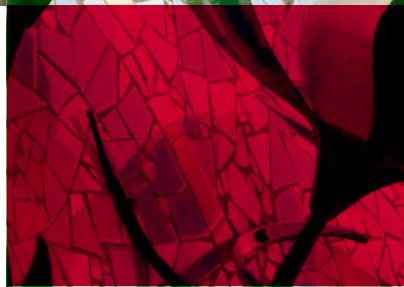
De unieke, onderscheidende kwaliteit van kunst versterkt de identiteit van een plek of proces. Zo levert kunst een verrassende bijdrage aan onze ambities de herkenbaarheid, de aantrekkingskracht en het leefniveau van wijk en buurt te verhogen. Door in te zetten op de thematieken beeldcultuur en erfgoed speelt kunst in de openbare ruimte bovendien een belangrijke rol in onze *city marketing*. Dáár liggen de kansen.

Tien jaar geleden verscheen de nota Kunst in de Binnenstad. In het afgelopen decennium is er nogal wat veranderd op het gebied van de kunsten én in onze stad. Tijd om in een kaderstellende notitie de uitgangspunten te herijken. Hoe kunnen we samenwerking, advisering, financiering, beheer en communicatie zo organiseren dat we de kansen optimaal benutten?

In een reeks inspirerende bijeenkomsten zochten we naar een antwoord op deze vraag. Het resultaat: nieuwe uitgangspunten om een veelzijdig kunstbeleid in het publieke domein te integreren en realiseren dat de ambities van onze stad versterkt. Mét ruimte voor input van de Bredanaar. Zodat kunst in de openbare ruimte net zo'n vanzelfsprekende factor wordt van ons totale gemeentelijk beleid als cultuur!

Wilbert Willems

Wethouder Cultuur, Verkeer en Milieu

Samenvatting

Kunst in het publieke domein heeft de afgelopen jaren landelijk gezien flinke ontwikkelingen doorgemaakt: van het spreekwoordelijke 'beeld op de sokkel' tot een multimediale installatie, tijdelijke manifestatie, kentering van een sociaal-maatschappelijk proces of ingreep in het landschap. Daardoor is kunst vandaag de dag optimaal in staat om de ruimtelijke en maatschappelijke ambities van Breda te versterken of te bevragen. Ambities voor de historische binnenstad, maar ook voor de spoorzone en het te ontwikkelen tweede stadshart Via Breda.

De organisatie rondom kunst in het publieke domein heeft geen gelijke tred gehouden met de ontwikkelingen in de kunsten en in onze stad. Deze verschuivingen vragen om een meer integrale aanpak op het gebied van samenwerking, adviesstructuur, communicatie, beheer en behoud en financiering. Daartoe werd in aanloop op deze notitie een reeks interne bijeenkomsten georganiseerd volgens het principe 'Waarderend Vernieuwen'. Aan de hand van de recente ruimtelijke en maatschappelijke visies en de cultuurnota zochten de deelnemers naar antwoorden op de vraag: 'Hoe kan kunst in het publieke domein bijdragen aan de ontwikkelingen in en ambities van Breda en wat is daarvoor nodig?'

Toegevoegde waarde

Kunst in het publieke domein heeft een grote onderscheidende kracht: een kunstopdracht komt specifiek voor en geïnspireerd op een locatie tot stand en geeft aan die locatie (tijdelijk) een unieke identiteit mee die verrast, verbindt en de zintuigen prikkelt. Die unieke kwaliteit is juist in Breda van belangrijke toegevoegde waarde. Ten eerste omdat ze bijdraagt aan de ambitie de herkenbaarheid, de aantrekkingskracht en het leefniveau te verhogen van de verschillende wijken en dorpen die Breda rijk is (wijkniveau). Ten tweede omdat het publieke domein dé plek is om Breda nog sterker te profileren als stad van erfgoed en beeldcultuur, met KIP als medium (stadsniveau).

Op wijkniveau maakt kunst de identiteit van een plek of proces zichtbaar door het 'Verhaal van een plek' te vertellen. Breda kent een rijke bron van verhalen - gelieerd aan het bijzondere historisch erfgoed (binnenstad), maar ook aan actuele en toekomstige ontwikkelingen (wijken in herontwikkeling, Via Breda). Deze verhalen zijn echter niet altijd zichtbaar. Soms moeten ze nieuw leven ingeblazen krijgen, benadrukt of nog geschreven worden, verankeren of een positieve wending krijgen. Kunst is het middel bij uitstek om de rijkdom van de Bredase verhalen in het publieke domein zichtbaar te maken.

Op stadsniveau heeft kunst een additionele opgave: het versterken van het 'Profiel van de stad' in aansluiting op de *city marketing*. Het publieke domein, met de infrastructuur als podium, is dé plek om Breda nog steviger neer te zetten als stad van beeldcultuur en erfgoed. Met een grote zichtbaarheid voor Bredenaar en bezoeker. Er is ruimte voor permanente kunsttoepassingen, als volwaardig onderdeel van de culturele planologie, en voor tijdelijke of verplaatsbare kunst, die als katalysator voor de stad en de euregio fungeert. Zo draagt kunst bij aan de sociaal-economische ontwikkeling van Breda in een internationaal perspectief.

Kunst is voor Breda van optimale toegevoegde waarde wanneer ze vorm krijgt in een veelzijdige en dynamische mix van permanente en tijdelijke kunsttoepassingen met zowel een multidisciplinair als meer autonoom karakter. Ware talenten in alle disciplines worden hierbij (h)erkend. KIP beweegt zich in Breda op wijkniveau, door het 'Verhaal van een plek' op een unieke manier zichtbaar te maken, én op stadsniveau, door het 'Profiel van de stad' – beeldcultuur en erfgoed - te versterken.

Nieuwe uitgangspunten

De ruim veertig jaar kunsttopdrachtenbeleid in Breda weerspiegelen de landelijke ontwikkelingen in de kunsten. De kunsttopdrachten bewegen in een steeds grotere veelzijdigheid aan vormen en disciplines met de stad mee. De ruim zeventig gerealiseerde objecten van gevestigde en jonge kunstenaars getuigen bovendien van ambitie: Breda kiest voor kwaliteit en schuwt experiment niet. Momenteel zijn niet alle instrumenten voorhanden om de ingezette ambitie voort te zetten en de toegevoegde waarde van kunst in Breda te optimaliseren. Daartoe is een aantal nieuwe uitgangspunten geformuleerd.

Samenwerking | Actieve vraagstelling. Om kunst te integreren in de gemeentelijke processen en draagvlak te waarborgen wordt op twee punten ingezet: projectmatig werken en een actieve vraagstelling stimuleren. Het projectmatig werken draagt bij aan het in een vroeg stadium inbedden van kunst in bestemmings- en geïntegreerde gebiedskwaliteitsplannen en aan de efficiëntie van het totstandkomingsproces. De actieve vraagstelling houdt in dat zowel gebruikers als inrichters van plekken of processen een aanvraag voor een kunsttopdracht kunnen indienen. De afdeling Cultuur stimuleert de actieve vraagstelling, ook voor de percentageregeling, en behoudt in alle gevallen de regie.

Adviesstructuur | Flexibel model. Om adequater op de actieve vraagstelling in te kunnen spelen en de doorlooptijd van kunsttopdrachten te verkorten wordt een pool van kunstadviseurs samengesteld. De afdeling Cultuur bekijkt per kunstaanvraag welke adviseurs uit de pool bij het projectteam worden betrokken en of (een deel van) de advisering en begeleiding wordt uitbesteed. Zo blijft, binnen het integraal en projectmatig werken, het ambitieniveau behouden.

Communicatie | Draagvlak creëren. Communicatie en educatie creëren draagvlak bij alle in- en externe partijen betrokken bij kunsttopdrachten. Bij de realisatie van nieuwe werken wordt communicatie en educatie in alle fasen van het werkproces ingebed, startende bij het stimuleren van de actieve vraagstelling via deze notitie, een flyer en de basis-communicatiemiddelen. Over het ontsluiten van reeds gerealiseerde kunstwerken en over het communiceren van actualiteiten worden ideeën ontwikkeld in samenwerking met de afdeling Communicatie.

Beheer en behoud | In kaart brengen. Over de verantwoordelijkheid voor het beheer en behoud van 'sierende elementen', waaronder kunstobjecten, bestaan momenteel onduidelijkheden. De directie Buitenruimte zal daarom, samen met andere gemeentelijke diensten die KiP in beheer hebben, een nota formuleren over beheer en behoud. Daarin worden afspraken vastgelegd over het completeren van de inventarisatie, over de verdeling van verantwoordelijkheden en over de financiering. De afdeling Cultuur speelt een adviserende rol door onder andere kunsthoudelijke kaders te formuleren voor bestaande en nieuwe (tijdelijke of multimediale) kunsttoepassingen.

Financiering | Percentageregeling. Om op de actieve vraagstelling in te kunnen spelen, is een vrij besteedbaar budget een pre. De percentageregeling voor gebouwen blijft gewoon bestaan maar de regeling wordt meer losgekoppeld van de locatie. Per project zal in overleg met de opdrachtgever en gebruiker afgestemd worden hoe en op welke wijze het budget zal worden ingezet. Op het moment dat de economie aantrekt zal een percentageregeling infrastructuur worden geformaliseerd, zodat op die manier meer vanzelfsprekend kunst in het ontwikkelingsproject van investeringsprojecten wordt meegenomen.

Door de verbreding van de uitgangspunten integreert en realiseert Breda een veelzijdig kunstbeleid in het publieke domein dat de ambities van onze stad versterkt.

Definities

Kunst in het Publieke domein | KiP

De gemeente Breda hanteert het begrip Kunst In de Openbare Ruimte, in de wandelgangen aangeduid met de afkorting KIOR. Dit suggereert dat kunst altijd een fysiek object is, geplaatst in de bebouwde omgeving. Kunstopdrachten worden echter steeds meer toegepast in sociaal-maatschappelijke processen, op internet of in andere publieke domeinen. Daarom hanteren we hier het begrip Kunst in het Publieke domein of KiP.

Kunst in opdracht

Beeldende kunst die naar aanleiding van een opdrachtformulering gerealiseerd is of wordt voor het publieke domein: objecten, wandschilderingen, (multimediale) installaties of installaties die gebruik maken van nieuwe media, tijdelijke projecten, manifestaties en (daaraan gerelateerde) websites of maatschappelijke kunstprojecten, al dan niet op het grensgebied met andere disciplines, zoals vormgeving of culturele planologie. In deze notitie wordt, wanneer er over de opdrachtcontext geen misverstanden kunnen bestaan, eenvoudigweg gesproken over 'kunst'.

Kunst onderscheidt zich in deze definitie van andere vormgegeven elementen in het publieke domein doordat het werk geen functioneel uitgangspunt heeft, specifiek voor en geïnspireerd op een locatie tot stand komt en aan die locatie (tijdelijk) een unieke identiteit meegeeft.

Met deze specifieke eigenschappen maakt kunst deel uit van het cultureel erfgoed van de gemeente: archeologie, architectuur, bouwhistorie, cultuurhistorie, monumenten en de openbare ruimte zelf.

Publiek domein

Ook wel openbare of publieke ruimte. Ruimte die openbaar toegankelijk is en als zodanig door de Bredanaar kan worden gebruikt. Naast straten, pleinen, parken en water omvat het publieke domein ook openbaar toegankelijke besloten ruimtes zoals schoolgebouwen of bibliotheken en virtuele ruimtes zoals websites.

Percentageregeling

Een regeling die de bouwheer verplicht 1,5% van de gemeentelijke bouw- en installatiekosten te reserveren voor kunst.

Kunstadviseur

Deskundige, werkzaam in (of vanuit een andere discipline zeer goed bekend met) de hedendaagse beeldende kunst. De kunstadviseur bewaakt de artistieke kwaliteit van KiP door ondermeer te adviseren bij de selectie van kunstenaars, bij het formuleren van de opdracht en bij de beoordeling van ontwerpen.

Opdrachtformulering

Formulering van de vraagstelling en de randvoorwaarden op basis waarvan het ontwerp en uiteindelijk het kunstwerk wordt gerealiseerd. De formulering kan bijvoorbeeld specifieke kwaliteiten van de locatie benoemen of aansluiting bij een (stedelijk) thema verwoorden. Een opdrachtformulering kan, afhankelijk van de locatie en de opdrachtgever, zowel uitvoerig zijn als heel summier, met een grote vrijheid voor de autonome werkwijze van de kunstenaar.

Opdrachtgever

De initiatiefnemer van de kunstopdracht of zijn woordvoerder. Dit is meestal de afdeling Cultuur, maar kan ook een andere interne partij zijn, bijvoorbeeld een ontwerper van de openbare ruimte, of een externe, bijvoorbeeld een architect of een kunstenaar.

Opdrachtnemer

De partij die het initiatief voor kunst oppakt en het traject van opdracht, ontwerp en uitvoering op zich neemt. Dit is meestal de kunstenaar, maar de afdeling Cultuur is soms ook opdrachtnemer.

Samenwerkingspartner

Een externe partij die bij het opdrachtgeverschap betrokken is. Bijvoorbeeld een projectontwikkelaar, woningbouwvereniging, culturele instelling, overheids- of zorginstantie of private partij (ondernemers, festivalorganisaties).

Kunstenaar

De uitvoerder van de opdracht, werkzaam in één discipline of een combinatie van disciplines die de kunst rijk is. In deze notitie wordt, voor de leesbaarheid, gesproken over de kunstenaar in de mannelijke vorm.

Eindgebruiker

Mensen die wonen of werken in Breda of Breda bezoeken, en op deze manier met KIP in aanraking komen. Vertegenwoordigers van wijk- of dorpsraden kunnen, net als bijvoorbeeld ondernemers, ook opdrachtgever zijn.

Waarderend Vernieuwen

Een methode om op een positieve, onderzoekende manier naar bestaande zaken te kijken en daarbij ideeën, wensen en dromen om te zetten in acties. In stadsgesprekken met inwoners volgt de gemeente de stadia verkennen, verlangen, vormgeven en vernieuwen.

Inleiding | Verschuivingen

Breda is flink in beweging. Er staat een grootschalige uitbreiding van onze gemeente op het programma en een aantal bestaande wijken is in herontwikkeling. Recent werden nieuwe, ambitieuze visies geformuleerd op het gebied van ruimtelijke ontwikkeling, maatschappelijke ontwikkeling en erfgoed. De nieuwe cultuurnota Factor C onderstreept cultuur als factor van het totale gemeentelijk beleid en zet hoog in op het nog zichtbaarder maken van twee bijzondere karakteristieken van Breda: beeldcultuur en erfgoed. In factor C is als actiepunt tot 2011 opgenomen dat er een beleidsnotitie wordt opgesteld voor het totale domein van de kunst in de openbare ruimte.

In het publieke domein komt het gros van deze ontwikkelingen en ambities samen. Soms zichtbaar, soms (nog) niet. Dit is het domein waar kunst optimaal gedijt. Kunst in het publieke domein heeft de afgelopen decennia landelijk gezien dusdanige ontwikkelingen doorgemaakt, dat ze nu nog beter in staat is om maatschappelijke en ruimtelijke ambities mede vorm te geven en de identiteit van een stad of omgeving zichtbaar te versterken of te bevragen. Juist door de artistieke zeggingskracht van kunst in te zetten.

De ruim veertig jaar kunstopdrachtenbeleid in Breda weerspiegelen de landelijke ontwikkelingen in de kunsten. Aan de ruim zeventig kunstobjecten zijn recent steeds meer projecten met een multidisciplinair karakter toegevoegd. De selectie van kunstenaars en de formulering van kunstopdrachten getuigen bovendien van een flinke ambitie. De tijd is rijp om kunst in het publieke domein optimaal in te zetten om op een verrassende en duurzame manier bij te dragen aan de beleving van Breda.

Veelzijdig kunstbeleid

De laatste nota kunst in de openbare ruimte, 'Kunst in de Binnenstad', verscheen in 1998 en bracht een aantal locaties voor kunstopdrachten in kaart. De nota richtte zich op de planologische structuur van de binnenstad. De groeiende verscheidenheid aan kunstvormen en de stadsbrede ruimtelijke ontwikkelingen vragen om een nieuwe kaderstellende notitie. Het aanwijzen van locaties gebaseerd op stedenbouwkundige ontwikkelingen is daarbij niet meer het uitgangspunt. Wat dan wel? Factor C omschrijft het in één van de actiepunten voor 2009 als volgt: de notitie 'bestedt aandacht aan de financiering, de organisatie van projecten, de wijze van selectie en advisering en het beheer.' De nadruk in deze notitie ligt dus op de procesmatige facetten van KiP.

De verantwoordelijkheid voor het initiëren en realiseren van een kunstopdracht ligt momenteel hoofdzakelijk bij de afdeling Cultuur. In de selectie van kunstenaars en het beoordelen van (schets)ontwerpen wordt Cultuur bijgestaan door een externe adviescommissie. Deze werkwijze is sinds de vorige nota niet veranderd. De vorm en rol van kunst in het publieke domein zijn dat wel. Bovendien is het aantal opdrachten voortkomend uit de percentageregeling aanzienlijk gegroeid. Aanleiding om opnieuw te kijken naar de organisatie van projecten en de wijze van selectie en advisering.

Nu kunst in het publieke domein een toenemend multidisciplinair karakter kent, zijn bovendien steeds meer afdelingen binnen de gemeente bij het totstandkomingsproces betrokken. Dat heeft gevolgen voor de samenwerking, maar raakt ook het beheer en de financiering. Daarnaast groeit het belang van interne en externe communicatie. Aan deze beleidsnotitie is daarom ook een hoofdstuk communicatie toegevoegd.

Kortom: de organisatie rondom kunst in het publieke domein heeft geen gelijke tred gehouden met de ontwikkelingen in Breda en in de kunsten. Deze ontwikkelingen vragen om een meer integrale aanpak. Het doel van dit beleidsdocument is dan ook: het integreren en realiseren van een veelzijdig kunstbeleid in het publieke domein dat de ambities van Breda versterkt.

Actief betrokken

Deze notitie is kaderstellend voor het beleid rondom KiP en heeft een overwegend intern karakter. Ze is bedoeld voor het bestuur, voor betrokkenen en belangstellenden binnen de gemeente en voor de samenwerkingspartners. Vanwege dit interne karakter is de methode 'Waarderend Vernieuwen' intern op deze notitie toegepast. Een twintigtal ambtenaren van buiten de afdeling Cultuur is actief bij de totstandkoming betrokken. Daarnaast biedt de in hoofdstuk 3 voorgestelde toekomstige werkwijze, een actief vraaggestuurd model, de Bredanaar gelegenheid om ideeën aan te dragen voor kunstopdrachten.

Hoe kan kunst in het publieke domein bijdragen aan de ontwikkelingen in en ambities van Breda en wat is daarvoor nodig? Dat was de centrale vraag van vier rondetafelgesprekken, georganiseerd begin 2009. De deelnemers, verantwoordelijk voor ontwerp, (bouw)projectmanagement, beheer, economische zaken, erfgoed, kwaliteit, wonen, sociale infrastructuur, gebiedscoördinatie en gebruik openbare ruimte, formuleerden hun associaties met kunst in het publieke domein. Vervolgens legden ze, elk vanuit hun eigen expertise, verbindingen met ambities uit de maatschappelijke visie, de visie openbare ruimte, de structuurvisie, de erfgoedvisie en de cultuurnota.

Dit leverde legio aanknopingspunten op, veel enthousiasme en bovendien nuttige input op voorgestelde werkmodellen. De inspirerende slotbijeenkomst, waar een tweetal kunstenaars aan het woord kwam en twee sprekers voorbeelden gaven van respectievelijk landelijke en Tilburgse kunstopdrachten, vergrootte bovendien bij de gemeentebreed uitgenodigde toehoorders het zicht op de verschillende mogelijkheden van en werkwijzen rondom kunst in het publieke domein.

Naast de rondetafelgesprekken en de slotbijeenkomst vond een gesprek over communicatie plaats binnen de afdeling Cultuur. Ook werd een aantal individuele gesprekken gevoerd, onder andere met de adviescommissie beeldende kunst en met landelijke en regionale organisaties actief op het gebied van kunst in het publieke domein. Samen met de deskundigheid van de afdeling Cultuur legde alle genoemde input het fundament voor deze notitie: 'Verbeelding van ambities'.

Opzet

Het eerste hoofdstuk schetst de toegevoegde waarde van KiP in Breda en hoofdstuk 2 het Bredase kunstopdrachtenbeleid, afgezet tegen landelijke ontwikkelingen. Hieruit volgen de hoofdstukken over samenwerking, adviesstructuur, communicatie, beheer en behoud en, tot slot, financiering. In de bijlage is een bronnenlijst opgenomen.

Status en planning

Dit is een conceptnotitie, die is meegelezen door een aantal genodigden van de rondetafel-gesprekken.

De conceptnotitie wordt in november ingebracht bij het college van B&W, waarna het document de consultatie in gaat en in december als definitieve notitie terugkomt op de agenda van het college. Begin 2010 komt de definitieve notitie voor de Commissie Mens en Maatschappij en voor de gemeenteraad.

KiP in Breda | Dynamische mix

30.000 suikerzakjes, verspreid over 3.000 huishoudens. Alle bewoners van de wijk Heuvel troffen op een ochtend in november 2008 een incomplete serie suikerzakjes aan op de deurmat, elk met een andere foto gemaakt in de wijk: de jaarlijkse vrijmarkt aan de Heuvelbrink, de opening van gothic-bedrijfje Wax, de laatste mis in de kerk aan het Mgr. Nolensplein en een repetitie van Twirl- en Showteam De Mañanagirls.

Er ontspoon zich een levendige ruilhandel van-deur-tot-deur om het spreekwoordelijke kopje suiker. Ook op scholen en via Marktplaats werd geruild, Belgische verzamelaars kwamen naar Heuvel en zelfs de landelijke Club van Suikerzakjesverzamelaars registreerde de *special edition*. Binnen twee weken hadden 200 mensen hun serie compleet. De beloning? Een verzamelblik, op te halen bij het Inloophuis in Heuvel.

Suikertante, een concept van Sjaak Langenberg en Rosé de Beer, is een eigentijds kunstproject dat mensen op een sympathieke en vrolijk makende manier bij elkaar brengt in een gemêleerde wijk. Heuvel werd in de jaren vijftig van de vorige eeuw gebouwd als eerste uitbreidingswijk van Breda. Er woonden vooral werknemers van CSM, dat aan de overkant van het spoor suiker uit suikerbieten produceerde. Sinds 2001 is Heuvel in herontwikkeling onder het motto 'Kwaliteit maken we samen'.

Twee schaalniveaus

Suikertante is in eerste instantie een kunstproject. Maar het raakt op een natuurlijke manier aan ambities die we als gemeente geformuleerd hebben: meedoen en verbinden (maatschappelijke visie), de identiteit van buurt, wijk en stad versterken (visie openbare ruimte) en een impuls geven aan Breda als dynamische en vitale stad (structuurvisie). Bovendien sluit Suikertante aan bij de vaandel dragers van het Cultuurbeleid: de verwijzing naar CSM belicht een belangrijk aspect van Breda's sociaal-economisch erfgoed en de website suikertante.nl en de foto's van de Bredase fotografe Wiesje Peels zijn beeldcultuur-uitingen.

Natuurlijk betekent dit niet dat alle toekomstige kunst opdrachten de vorm van suikerzakjes moeten krijgen. Juist de unieke kwaliteit van kunst is in het publieke domein van toegevoegde waarde: een kunst opdracht komt specifiek voor en geïnspireerd op een locatie tot stand en geeft aan die locatie (tijdelijk) een unieke identiteit mee die verrast en de zintuigen prikkelt. Zo vertelt Suikertante het unieke 'Verhaal van een plek'. En dat verhaal is overal anders. Daarnaast vraagt het vergroten van de zichtbaarheid van Breda als stad van beeldcultuur en erfgoed niet alleen om het gebruiken van het publieke domein voor tijdelijke of wijkgerelateerde projecten, maar ook om grootschalige of meer permanente kunst, die het 'Profiel van de stad' als geheel blijvend versterkt.

Kunst is voor Breda van optimale toegevoegde waarde wanneer ze vorm krijgt in een veelzijdige en dynamische mix van permanente en tijdelijke kunsttoepassingen met zowel een multidisciplinair als meer autonoom karakter. Ware talenten in alle disciplines worden hierbij (h)erkend. KiP beweegt zich in Breda op twee schaalniveaus: op wijkniveau, door het 'Verhaal van een plek' op een unieke manier zichtbaar te maken, en op stadsniveau, door het 'Profiel van de stad' – beeldcultuur en erfgoed - te versterken met uitstraling naar de euregio (city marketing).

Verhaal van een plek

Onze stad heeft veel gezichten. De unieke historische kern met de Grote Kerk, het Kasteel en het Begijnhof getuigt van een rijk verleden als hofstad van de Nassaus. Een verleden waar we tot op de dag van vandaag meer inzicht in krijgen door nieuwe archeologische vondsten. Via Breda onderstreept de ambities voor de toekomst: in de komende twintig jaar ontwikkelt dit tweede stadshart zich tot een stedelijk-groen leefgebied, vlakbij het historisch centrum en

aan de oevers van de Mark. Door de grootschalige ontwikkeling van de spoorzone en de aansluiting op het HSL-netwerk in dit tweede hart krijgt Breda een nog steviger euronale positie met Antwerpen, Brussel en Parijs binnen handbereik.

In het Breda-van-vandaag kruist winkelend publiek dagelijks het pad van KMA-studenten, gaat bourgondische gemoedelijkheid gepaard met grootstedelijk wonen en werken en is zowel toonaangevende moderne als historische architectuur vertegenwoordigd. Traditionele manifestaties als Carnaval en het Breda Jazz Festival hebben gezelschap gekregen van nieuwe *events*: het Graphic Design Festival, Breda Photo en het Filmfestival. Wijken en dorpen met elk een eigen karakter en bevolkingssamenstelling worden afgewisseld met groen en waterpartijen – van Stadspark Valkenberg tot het Mastbos en van de haven tot de Galderse Meren en het Markdal.

Met al deze facetten is onze stad een rijke bron van verhalen. Maar die verhalen zijn niet altijd voor iedereen zichtbaar. Soms moeten ze nieuw leven ingeblazen krijgen, benadrukt of nog geschreven worden, verankeren of een positieve wending krijgen. Kunst is het middel bij uitstek om de rijkdom en uniciteit van de Bredase verhalen in het publieke domein zichtbaar te maken.

Verhaal van een plek | Zichtbaar maken

De historische binnenstad bijvoorbeeld is een bijzondere getuige van de geschiedenis. Maar wel een stille getuige. Kunst kan de ziel van de binnenstad verbeelden: hoe ging het er vroeger aan toe op de markt? Hoe klonk het ratelen van de koetsen op de keien? Hoe verliep de bouw van de Grote Toren? 'Schatten van Brabant', het culturele programma van de provincie Noord-Brabant, maakte hier tijdens de Cultuurnacht 2009 een inspirerende aanzet mee: het Europese collectief Anti VJ visualiseerde de geschiedenis van de Grote Kerk met een licht- en geluidsanimatie op het orgel.

In een te ontwikkelen gebied als Via Breda moet nog geschiedenis geschreven worden. Straks wonen en werken er duizenden mensen die er hun draai moeten vinden, die als gemeenschap identiteit zoeken en ontwikkelen. Tijdelijke of semi-permanente kunstprojecten in het publieke domein creëren al in de transformatiefase dynamiek en herkenbaarheid voor bewoners en gebruikers. In het Utrechtse Leidsche Rijn bijvoorbeeld bouwden kunstenaars tijdelijke ontmoetingsplekken als reactie op de gemeenschap-in-opbouw: een theater van plastic kratten, een bar in de vorm van een raket, een mobiele bioscoop, een openluchtrestaurant en een hotel annex tentoonstellingsruimte. Een bijzonder museum ('Het gebouw'), heeft blijvend een plek gekregen in de Vinexwijk. Uit dit kunstmodel, 'Beyond', wordt nationaal en internationaal lering getrokken.

In bestaande stadsdelen of wijken hebben stedelijke processen zich al gevormd. Het gebruik van de ruimte en de interactie tussen bewoners is in de loop der jaren gegroeid tot een status quo. Soms is in die ontstane situatie de sociale cohesie zoek, zijn er spanningen of is er sprake van onveiligheid. Kunst kan bijdragen aan een kentering van dergelijke situaties. In Hoogvliet, deelgemeente van Rotterdam, bracht kunstenaar Arno Coenen driehonderd Hoogvlieters samen om, in een week tijd, 61.875 mozaïeksteentjes te leggen voor zijn kunstwerk: een billboard met een karakterschets van de wijk, 'Coenen-style'. Het werk is als deel van een brede imagoverbeteringscampagne bij de entree van het stadsdeel geplaatst.

Kortom: KiP in Breda kan 'Het verhaal van een plek' zichtbaar maken, benadrukken, kenteren of invulling geven. Op een positieve en prikkelende manier, met lef en ruimte voor experiment. En, omdat de zeggingskracht van kunst ontsnapt aan de mazen van wetten en procedures, vaak met een vlot en direct resultaat. Zo draagt kunst bij aan de ambitie de herkenbaarheid, de aantrekkingskracht en het leefniveau te verhogen van de verschillende wijken en dorpen die Breda rijk is.

Profiel van de stad

Op overkoepelend schaalniveau heeft KiP een additionele opgave: het profiel van de gehele stad versterken in aansluiting op de *city marketing*. Op dit niveau ligt de kans om Breda, zowel lokaal als euregionaal, nog zichtbaarder te maken als stad van beeldcultuur en erfgoed.

Met beeldcultuur wordt zowel fotografie bedoeld als grafische vormgeving, illustratie, film, animatie, multimedia design en audiovisuele vormgeving. Met uitzondering van eerder genoemde festivals is de beeldcultuur met name binnen vier muren zichtbaar: in het Graphic Design Museum, het toekomstige Centrum voor Beeldcultuur © en aan de opleidingen van AKV|St.Joost en de Avans Hogeschool. Het Breda's erfgoed omvat archeologie, architectuur, bouwhistorie, cultuurhistorie, monumenten en de openbare ruimte zelf.

Hét podium voor beeldcultuur en erfgoed is het publieke domein. De infrastructuur van de stad vormt het fundament van dat podium: stadsentrees en uitvalswegen (Ginnekenweg, Claudius Prinsenlaan), pleinen (Kasteelplein, Chassépark), waterwegen (de Mark, de singel) en het spoor (station, spoorzone) bijvoorbeeld. Maar ook de cultuuras, die met beeldcultuur-bedrijven, vrijplaats Electron en een buitenpost van het Breda's Museum wordt doorgetrokken vanuit het historisch centrum naar Via Breda. Allemaal plekken met een grote zichtbaarheid voor de gebruiker en bezoeker van de stad, waar zowel statische als dynamische kunstprojecten gedijen.

Eén van die plekken is bijvoorbeeld de Speelhuislaan. Hier stond tot 1824 een jachtslotje van de Nassaus, gebouwd door Filips Willem, de oudste zoon van Willem van Oranje. Deze plek, aan de oevers van de Mark, maakt straks deel uit van Via Breda. Het verdwenen buitenverblijf krijgt er een architectonische of beeldende verwijzing. Een uitgelezen kans om verleden, heden en toekomst met elkaar te verbinden in een markant object: KiP als volwaardig onderdeel van culturele planologie.

Een kunstenaar kan ook ingezet worden om mee te denken over de ontwikkeling van anders als de spoorzone of de cultuuras. Beeldcultuur of erfgoed kunnen deel uitmaken van de gestelde opgave. In Rotterdam bijvoorbeeld is de aanleg van Maasvlakte 2 aanleiding het architectonische, politieke, sociale en ecologische verleden, heden en toekomst van de haven door kunstenaars te laten belichten. Het project 'Portscapes' staat onder artistieke leiding van het Spaans-Engels curatoren-duo Latitudes en wordt begeleid door Stichting Kunst en Openbare Ruimte (SKOR), tevens de motor achter eerder genoemd Leidsche Rijn-project 'Beyond'.

Tijdelijke of verplaatsbare kunstprojecten langs de anders van de stad zijn directer zichtbaar voor bewoners en bezoekers van Breda. Deze lenen zich bij uitstek voor experiment, bijvoorbeeld door jonge beeldmakers te betrekken in een structurele samenwerking met de kunstvakopleidingen. Kortlopende en resultaatgerichte studieprogramma's versterken de binding tussen jong talent en Breda. Wat er gebeurt binnen de academies en (gast)ateliers wordt zichtbaar en voelbaar aanwezig in het publieke domein en fungeert als katalysator voor de stad.

Profiel van de stad | Euregionale uitstraling

Deze katalysatorfunctie komt goed tot zijn recht wanneer de kunst aansluiting zoekt bij publiekstrekkingen zoals festivals, tijdelijke manifestaties en (reizende) tentoonstellingen van het Graphic Design Museum of het Breda's Museum en zijn buitenposten. Ook de tweejaarlijkse wisselende expositie op het Chasséterrein zijn bij uitstek gelegenheden om Breda als stad van erfgoed en beeldcultuur zichtbaar te maken aan een groot (bezoekend) publiek.

In opdracht van het Filmfestival en in samenwerking met 'Schatten van Brabant' organiseerden Martin en Inge Riebeek een kunsthistorische optocht door Breda: 'Ode aan Oranjestad'. Een kakofonie van imaginaire én bestaande historische figuren trok van het Kasteelplein naar het Stadhuis, waar de burgemeester de sleutel van de stad overhandigd kreeg van een haas. De film, geïnspireerd op de optocht, werd tijdens het Filmfestival op de Grote Kerk geprojecteerd. De film van Martin en Inge Riebeek maakte deel uit van de internationale programmering van het Filmfestival en daarmee van een bredere geografische context.

Kunstprojecten in het publieke domein kunnen ook fysiek een brug slaan naar gebieden buiten de stad. Naar de andere Nassaustad Leeuwarden bijvoorbeeld, naar Europese steden als Antwerpen en Parijs en natuurlijk naar de steden van Brabantstad. In aanloop op de kandidatuur Europese Culturele Hoofdstad 2018 maakt KiP, aanhakend bij de nog te formuleren verbindende thematiek, de kandidatuur én de aanwezigheid van de andere Brabantsteden Tilburg, Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Helmond voelbaar en zichtbaar aanwezig op straat.

Op dit niveau draagt kunst bij aan de sociaal-economische ontwikkeling van Breda in een internationaal perspectief. De negende stad van Nederland heeft zo een blijvende aantrekkingskracht op de eigen inwoners, op bedrijven en op alle bezoekers die de stad voor een kort of langer bezoek aandoen.

Ontwikkelingen in de kunst | Nieuwe uitgangspunten

KiP maakt de bijzondere verhalen die Breda rijk is voor iedereen zichtbaar en verscherpt het profiel van de stad voor bewoners en bezoekers. Die toegevoegde waarde komt optimaal tot zijn recht wanneer kunst, zowel op wijk- als op stadsniveau, in een dynamische veelzijdigheid aan vormen en disciplines met de stad meebeweegt. Vandaag de dag kan dat.

Positiebepaling

Na de Tweede Wereldoorlog wilde de Nederlandse overheid de aanwezigheid van kunst in ruimtelijke ontwikkelingen nieuw leven inblazen. Ze ontwierp daarom onder andere de gebouwgebonden percentageregeling. De doelstellingen, tot op de dag van vandaag: het versterken van de kwaliteit van de gebouwde omgeving, de gebruiker van de gebouwen in contact brengen met hedendaagse kunst en de relatie tussen beeldende kunst en architectuur bevorderen. Tegelijkertijd bood en biedt de regeling een uitbreiding van de mogelijkheden om kunstenaars opdrachten te verstrekken.

De percentageregeling leidde landelijk tot een grote hoeveelheid wandschilderingen, reliëfs en sculpturen aan of in openbare gebouwen, zoals scholen en sporthallen. Veel 'percentage-kunst van het eerste uur' is verloren gegaan door verbouwingen aan of afbraak van de architectuur.

In de jaren vijftig werden kunsttoepassingen veelal pas na afronding van een gebouw of ruimtelijke inrichting geplaatst. Met de 'omgevingsvormgeving' van de jaren zestig veranderde dat, met – tot ver in de jaren zeventig – een groeiend aantal opdrachten tot gevolg. De Arnhemse School, met Peter Struycken als epigoon, pleitte voor een hernieuwde integratie van kunst en de bebouwde omgeving en gebruikte daarvoor een abstracte beeldtaal. Kunst moest van haar voetstuk stappen en een plaats zoeken tussen het publiek, om een hogere graad van bewustzijn te genereren. Het hoogtepunt van de Arnhemse School: 'Golven', het grootste openbare kunstwerk van Nederland.

In de jaren tachtig en negentig kreeg kunst in het publieke domein weer een meer autonome rol. Al dan niet aan de hand van een masterplan of gebaseerd op planologische structuren werden beelden geplaatst op rotondes, pleinen en uitvalswegen: het publieke domein als openluchtmuseum. Dit leidde soms tot sculpturen van hoogstaande kwaliteit. Vaak gingen ze echter geen relatie aan met de locatie, laat staan dat ze zich rekenschap gaven van sociaal-maatschappelijke aspecten van een plek.

Veelzijdig

Vandaag de dag geeft een kunstenaar die voor het publieke domein werkt zich meer rekenschap van de context waarin een kunstopdracht tot stand komt, of de opdrachtformulering verleidt hem daartoe. De kunstenaar is gewend plaats te nemen in een multidisciplinair team van gemeentelijke en externe partijen en heeft meer instrumenten in handen om te kunnen meebewegen met vragen uit en ontwikkelingen in het publieke domein: de diversiteit aan kunst disciplines, technieken en thematieken is flink toegenomen.

De rol van de kunstenaar is daarmee veelzijdiger geworden. Zijn bijdrage aan de ruimtelijke en maatschappelijke inrichting van de ruimte kan bestaan uit een interactieve en/of multimediale installatie, een tijdelijke manifestatie, een participatieproject, een ingreep in het landschap, een sturing van sociaal-maatschappelijke processen, een verplaatsbare sculptuur, een architectonische of vormgevingsbijdrage of het aandragen van ideeën in een ontwerp-team als onderdeel van (cultureel-planologische) strategieën. De voorbeelden in het vorige hoofdstuk illustreerden dat al.

Dit betekent niet dat een kunstopdracht niet langer een beeld als eindresultaat kan hebben. Het betekent ook niet dat kunst alleen ingezet moet worden als middel om mensen bijeen te brengen of slechts dienend moet zijn aan een totaalontwerp. Het betekent wél dat kunst-opdrachten een antwoord kunnen zijn op steeds meer en steeds meer complexe vraagstukken. Behoudt de kunstenaar in dit multidisciplinaire proces zijn creatieve vrijheid, dan behoudt de kunst zijn ziel en treft de verwondering en verrassing die ze teweeg brengt nog beter doel.

Kiezen voor kwaliteit

Al in 1965 stelde Breda een Fonds Artistieke Werken in om kunst te kunnen realiseren. De percentageregeling werd in 1976 geactiveerd. Ruim veertig jaar kunstopdrachtenbeleid heeft geleid tot ruim zeventig percentage-opdrachten en kunstopdrachten gerealiseerd uit het Fonds Artistieke Werken of uit incidentele budgetten vrijkomend bij gebiedsontwikkeling.

De gerealiseerde kunstopdrachten reflecteren landelijke ontwikkelingen. Er zijn wandschilderingen en reliëfs op en aan gebouwen van Danielle Lemaire, Hans van Bentem en Teun Hocks. Vrijstaande beelden markeren opvallende plekken in onze stad: zowel van openbare ruimte-kunstenaars 'van het eerste uur' (Volten, Tajiri) als van volgende generaties: de stoel van Klaas Gubbels, de hond van Tom Claassen en de Big Funnel Man van Joep van Lieshout. En er zijn werken die zich bewegen op het gebied van vormgeving en architectuur, zoals de 'golf' bank van Anne Marie van Splunter, de lantaarns van Marcel Zalme en natuurlijk het T-huis van John Körmeling.

Genoemde kunstenaars zijn gevestigde namen in de kunstwereld. Soms mede door de opdracht in Breda: voor Martin Riebeek bijvoorbeeld is 'Parking View' – de hertjes in Parkeergarage De Barones – een sleutelwerk in zijn ontwikkeling als kunstenaar in het publieke domein. Breda heeft het lef om ook opdrachten te verstrekken aan kunstenaars die nog weinig ervaring hebben met het realiseren van kunstopdrachten, zoals de jonge kunstenaars Marijn van Kreijl of Marjolijn de Wit. Kortom: Breda kiest voor kwaliteit en schuwt daarbij het experiment niet. Of, om Factor C te citeren, waarin wordt gerefereerd aan de 'Nassau-genen' van onze stad: 'De trots, vernieuwing en durf van toen markeren de culturele geschiedenis van Breda die vandaag ontstaat'.

Kiezen voor kwaliteit betekent niet bang zijn voor weerstand. Kunst in het publieke domein beweegt zich altijd in een spanningsveld. Worden alle partijen actief betrokken, dan (h) erkennen partijen vrijwel altijd de kwaliteit van het eindresultaat en kan het ambitieniveau gehanteerd blijven. De reeds ingezette kwaliteit van KiP is dan ook in de toekomst verder uit te bouwen.

Nieuwe uitgangspunten

De nota 'Kunst in de Binnenstad' uit 1998 onderstreepte het belang van kwaliteit en diversiteit op het gebied van kunst in het publieke domein al. Met resultaat. De aanleiding voor kunst is echter verschoven. De structuur van de binnenstad en het integreren van fysieke beeldende kunst in een vroeg stadium van bestemmings- en stedenbouwkundige plannen is niet langer het *enige* aanknopingspunt voor KiP.

De kracht van kunst in het publieke domein is dat ze op veel meer vraagstukken en ambities kan inspelen en deze kan versterken of bevragen. Hiermee is, zowel op het niveau 'Verhaal van een plek' als op het niveau 'Profiel van de stad', al een begin gemaakt. Breda heeft momenteel echter niet de instrumenten in handen om de toegevoegde waarde van KiP te optimaliseren. Daartoe is een aantal nieuwe uitgangspunten geformuleerd op het gebied van samenwerking, adviesstructuur, communicatie, beheer en behoud en financiering. Deze vijf punten worden in de hoofdstukken hierachter uitgewerkt.

Samenwerking | Actieve vraagstelling

In het vorige hoofdstuk werden de veranderingen geschetst die kunst in het publieke domein heeft doorgemaakt: van het 'beeld op de sokkel' tot multidisciplinaire kunstprojecten die inspelen op sociaal-maatschappelijke, economische of planologische aspecten. Dat betekent dat de totstandkoming van kunst steeds meer afdelingen raakt binnen de gemeente. Ook wanneer de kunstopdracht wél een permanent object of beeld betreft – om KIP te kunnen integreren in bestemmingsplannen. Samenwerking is dus nog belangrijker geworden.

Omdat daarnaast geen enkel kunstopdrachtraject hetzelfde is en er telkens nieuwe uitdagingen bij komen kijken, is het bovendien van groot belang dat er draagvlak is bij alle betrokken partijen. De afdeling Cultuur zal dit draagvlak bestendigen door een actieve vraagstelling te stimuleren: zowel de Bredenaar als de ambtenaar worden uitgenodigd ideeën aan te dragen voor een kunsttoepassing.

Inbedden

De samenwerking op het gebied van de percentageregeling loopt momenteel goed. Het opnemen van 1,5% van de bouwsom van openbare gebouwen voor kunst is een verplichting. Daardoor is het proces van begin tot eind ingebed in de organisatie. Elke drie maanden vindt afstemming plaats tussen de afdeling Bouwprojectmanagement & Onderhoud Gebouwen (directie Stadsbedrijven) en de afdeling Cultuur (directie M.O.) om de projecten in kaart te brengen, in gang te zetten en te integreren in het bouwproces.

Buiten de percentageregeling om, bijvoorbeeld in de (her)ontwikkeling van wijken en stadsdelen, is kunst geen integraal onderdeel van gemeentelijke procedures en het opnemen van een budget voor kunst is dat evenmin. De afdeling Cultuur probeert pro-actief op ontwikkelingstrajecten in te spelen.

Wanneer Cultuur al in het beginstadium aan tafel zit kunnen de financiële mogelijkheden bijtijds in kaart worden gebracht, is de samenwerking gelijkwaardig en kan het brede netwerk van Cultuur – kunstenaars, samenwerkingspartners, fondsen – optimaal benut worden. Om dat te bereiken is het meenemen van kunst in het programma van eisen bij geïntegreerde gebiedskwaliteitsplannen en bestemmingsplannen een must.

Dynamiek van kunstopdrachten

Breda is flink in ontwikkeling. Met name de toepassing van de percentageregeling leidt dan ook tot een groot aantal kunstopdrachten. De veelheid en diversiteit van deze opdrachten is een kracht en tegelijkertijd een zwakte. Het gaat om een relatief groot aantal kleine kunsttoepassingen, waarvan de begeleidingstijd niet altijd in verhouding staat tot het beschikbare opdrachtenbudget. Bovendien kent elke kunstopdracht van advisering tot oplevering een unieke dynamiek tussen locatie, samenwerkingspartners, opdrachtgever, kunstenaar en technische uitvoering.

Die unieke dynamiek vergt veel doorzettingsvermogen van de betrokken partijen. De wetgeving – (bouw)vergunningen, bezwaarprocedures – en de daarmee gepaard gaande doorlooptijd in toch al langdurige bouw- en ontwikkeltrajecten draagt daar niet aan bij. Voor kortdurende kunstprojecten zijn die regelgevingen veelal niet van toepassing of kunnen ze versoepeld worden toegepast, maar dat geldt niet voor permanente objecten die vergunningsplichtig zijn. Dat tempert het enthousiasme.

En dat enthousiasme is er wel degelijk. Tijdens de rondetafelgesprekken en de slotbijeenkomst in aanloop op deze notitie bleek dat weer. Aan de aanwezigen werd gevraagd wat er nodig is

om de ambities op het gebied van KiP te realiseren en daaruit volgend werden verschillende aansluitende werkmodellen besproken. Uit de bijeenkomsten bleek dat de tijd rijp is om de meer aanbodgerichte gang van zaken om te keren naar een meer vraaggestuurde manier van werken.

Actief vraaggestuurd model

Gebruikers en inrichters van gebieden en processen weten het beste wat er leeft, waar de knelpunten liggen en waar de ambities. Die input is nodig om KiP van optimale meerwaarde te laten zijn. Daarnaast is een actieve vraagstelling een vereiste om een kunstopdrachttraject met het juiste draagvlak te volbrengen. Dat pleit voor een actief vraaggestuurd model. Een pre voor dit model is dat er een (initiële) budget beschikbaar is. De vraagstelling kan immers ook komen uit een gebied waar geen ruimtelijke ontwikkeling plaatsvindt of percentage-regeling van toepassing is. Dit wordt in hoofdstuk 7 uitgewerkt.

In het vraaggestuurd model kunnen zowel in- als externe partijen bij de afdeling Cultuur een aanleiding voor een kunstopdracht neerleggen, bijvoorbeeld een locatie, of een thematiek die leeft. Een ondernemer of Bredanaar via een ambtenaar als pro-actieve intermediair en een interne partij rechtstreeks bij de afdeling Cultuur. Daarnaast blijft Cultuur vraagstellingen pro-actief formuleren en stimuleren. Cultuur behoudt in alle gevallen de regie. Op het niveau 'Profiel van de stad' zal die regierol maatgevender zijn dan op het niveau 'Verhaal van een plek', met meer ruimte om ook de verontrustende of kritische rol van kunst een plek te geven. Cultuur zal op dit niveau van city marketing ideeën formuleren en aansluiting zoeken bij de geïntegreerde gebiedskwaliteitsplannen.

Het vraaggestuurd model wordt ook toegepast op de percentageregeling. Bij het reserveren van het kunstbudget wordt de vraagstelling van de bouwheer pro-actief gestimuleerd door Cultuur.

Het proces voor alle kunstopdrachten start dus met een actieve vraagstelling. De kracht van deze werkwijze is dat mensen die een actieve vraag neerleggen intensief betrokken zijn bij de stad. Het betekent bovendien een kentering van het fenomeen dat de realisatie van kunst 'van mensen afhangt' naar het positieve aspect hiervan: kunst hangt af van mensen die er om hebben gevraagd, van gepassioneerde opdrachtgevers. Geen kunst omdat het moet.

Komt de vraagstelling in de vorm van een concreet kunstinhoudelijk voorstel, of is de thematiek van de vraagstelling te dwingend, dan zal Cultuur, indien dit noodzakelijk is om het ambitieniveau te handhaven, de vraagstelling achter het voorstel als leidraad nemen om additionele voorstellen te doen, volgens het principe van 'Waarderend Vernieuwen'. Hiermee worden de grenzen van 'wat er kan' verder opgerekt. Het opzoeken van die grens levert juist in dit model interessante projecten op en biedt ruimte voor experiment. Zolang de vraagstelling in het eindresultaat zichtbaar is, blijft het draagvlak behouden.

Projectmatig werken

Uit het vraaggestuurd model volgt een projectmatige manier van werken. De afdeling Cultuur verkent de vraagstelling: de artistiek-inhoudelijke aanknopingspunten, de locatie, de context en de haalbaarheid van de financiering. Is het antwoord na verkenning negatief, dan koppelt Cultuur dat gemotiveerd en, indien mogelijk, met suggesties voor andere oplossingen terug. Het kan bijvoorbeeld zijn dat een vraagstelling beter past bij een maatschappelijke oplossing (Hart voor je buurt, Lusten & Lasten) of bij civiele inrichting (bijvoorbeeld verlichting). Een vraag krijgt dus altijd een antwoord.

Na een positief antwoord op de vraagstelling en de haalbaarheid van de financiering stellen Cultuur en de initiatiefnemer een multidisciplinair projectteam samen, waarin de initiatiefnemer, een adviseur en Cultuur vertegenwoordigd zijn. Door deze directe verdeling van verantwoordelijkheden kan helder en pragmatisch gewerkt worden.

Is de verwachting dat het project omvangrijk of complex wordt, dan wordt externe ondersteuning gezocht bij een regionale of landelijke partij om de druk op de afdeling Cultuur te verkleinen. Met een aantal partijen is in aanloop op deze notitie al gesproken. De externe ondersteuning kan ook ingezet worden om het *matchingsbudget* te vergroten door allianties te zoeken met (private) partijen. Voor zeer grootschalige en langlopende projecten, bijvoorbeeld Via Breda, kan een aparte constructie worden opgezet om de continuïteit te waarborgen. Voor projecten die meer aandacht behoeven, bijvoorbeeld de samenwerking met academies, kunnen ook één-op-één professionals worden ingezet. Via projectmatig werken worden vervolgens alle specifiek voor de vraagstelling te doorlopen stappen vastgesteld en gemonitord.

Balans

Een actief vraaggestuurd model en de daarbij passende projectmatige manier van werken zal het in een vroegtijdig stadium opnemen van kunst in ontwikkeltrajecten bevorderen. Daarnaast is de verwachting dat de verhouding tussen het aantal projecten dat voortkomt uit de percentageregelingen en de projecten die via andere wegen geïnitieerd worden door deze aanpak meer in balans komt. Er wordt immers alleen kunst gerealiseerd als dat echt van toegevoegde waarde is.

Adviesstructuur | Flexibel model

Een multidisciplinair proces kán leiden tot een compromis-situatie. Daar is de kunst niet bij gebaat. Een onafhankelijke advisering en selectie van kunstenaars blijft dus een vereiste, of wordt zelfs nog belangrijker. Zodat geschikte kunstenaars de juiste vraagstukken oppakken. Kunstenaars die multidisciplinair kunnen werken met behoud van artistieke kwaliteit. Alleen dan leidt een integrale aanpak tot intensivering van de stedelijke kwaliteit en aantrekkelijkheid van Breda.

Landelijke modellen

Elke gemeente hanteert een ander beleid op het gebied van kunst in het publieke domein. Sommige gemeenten beperken zich tot het incidenteel vrijmaken van middelen voor kunst wanneer daar een bijzondere aanleiding toe is, anderen voeren een actief kunstbeleid door een percentageregeling te hanteren of aan te sluiten bij stedelijke ontwikkelingen. Gemeenten met een actief beleid werken veelal met een externe adviescommissie beeldende kunst. De commissie voorziet het college van B&W gevraagd en ongevraagd van advies over de selectie van kunstenaars, de toetsing van de (schets)ontwerpen en de (her)plaatsing van kunst. Kunstenaars worden aangedragen door de commissie en soms wordt een oproep voor een specifieke opdracht geplaatst in het kunstenaarsvakblad BK-informatie.

Meestal bestaat de commissie uit een groep deskundigen waaronder kunsthistorici, kunstenaars, architecten en planologen, telkens aangesteld voor perioden van vier jaar. Om hoogwaardig advies te waarborgen is de commissie onafhankelijk. Ze wordt bijgestaan door een gemeentelijk secretaris, meestal een beleidsmedewerker Cultuur. De commissie vergadert tien tot twaalf maal per jaar en ontvangt daar een presentievergoeding voor. Ontwerpen die de commissie heeft getoetst hoeven niet meer langs de Welstandscommissie.

Met deze adviesstructuur wordt tegenwoordig door meer en meer gemeenten geëxperimenteerd. De inhoudelijke ontwikkelingen op het gebied van kunst in het publieke domein en de meer integrale aanpak lijken niet alleen te vragen om veranderingen rondom de organisatie van kunstprojecten, maar ook om een andere adviesstructuur.

Er zijn inmiddels gemeenten die per kunstproject wisselende advies- en begeleidingsstructuren toepassen, die de advisering hebben ondergebracht bij een externe organisatie, een combinatie zoeken van externe, landelijk opererende adviseurs en plaatselijke geïnteresseerden of die werken met één stedelijk adviseur. De keuze voor deze adviesmodellen hangt samen met de doelstelling van en organisatiestructuur rondom kunst in het publieke domein. Vrijwel alle gemeenten houden vast aan een onafhankelijke advisering om de kwaliteit van het eindresultaat te waarborgen.

Bredase situatie

Breda werkte al vóór de oprichting van het Fonds Artistieke Werken in 1965 met een commissie. Bij de oprichting van het fonds werd deze afgeschaft omdat 'de commissie van advies gezien de aard van de adviesmaterie en de vaak uiteenlopende persoonlijke voorkeuren niet gemakkelijk tot duidelijke resultaten komt.' Vervolgens stelde de gemeente de directeur van De Beyerd aan als enige adviseur. In 1976, bij de activering van de percentageregeling, werd opnieuw een adviescommissie ingesteld. Sindsdien zijn er verschillende commissie-modellen- en samenstellingen toegepast.

Momenteel bestaat de gemeentelijke adviescommissie beeldende kunst uit vier externe leden: twee kunstenaars en twee kunsthistorici. De voorzitterspost is vacant. De commissie wordt bijgestaan door de projectleider KiP van de afdeling Cultuur als secretaris. De commissie

vergadert maandelijks en de leden worden op uurbasis vergoed. De leden van de adviescommissie hebben vanuit hun verschillende achtergronden veel expertise op het gebied van beeldende kunst in het publieke domein. De commissie is enthousiast en hanteert, vanuit de vrijheid om autonoom te opereren, een hoog ambitieniveau. Ook in Breda is echter aanleiding om het adviesmodel te actualiseren, zodat het beter aansluit bij de gewenste integrale werkwijze.

De autonome positie van de commissie is een pre voor het ambitieniveau. Het betekent echter ook dat de dynamiek van de interessante discussies die binnen de commissie gevoerd worden en het enthousiasme van de leden de initiatiefnemer of opdrachtgever niet rechtstreeks bereiken. Het is de lastige taak van de projectleider KiP om de inhoudelijke keuzes van de commissie te motiveren, zonder de nuancering te verliezen.

Inhoudelijke beslissingen worden alleen tijdens de maandelijkse vergaderingen genomen, mits alle leden aanwezig zijn. Soms loopt een traject hierdoor onnodig vertraging op. De commissie heeft bovendien, als externe partij, nauwelijks zicht op gemeentelijke procedures of specifieke belangen in het Bredase netwerk. Ambities en praktische uitwerking bewegen zich daardoor soms in een spanningsveld.

Flexibel model

Om het enthousiasme op de opdrachtgever over te dragen, de wat geïsoleerde positie van de commissie te doorbreken en de doorlooptijd van initiatief tot oplevering te verkorten, waardoor adequater in kan worden gespeeld op de vraag, is een herziening van de huidige adviesstructuur mét behoud van het ambitieniveau een vereiste.

Daarvoor wordt een *pool* samengesteld van tien enthousiaste, communicatief vaardige adviseurs uit verschillende achtergronden: kunstenaars, architecten en kunsthistorici, maar bijvoorbeeld ook medewerkers van universiteiten en de Bredase kunstvakopleidingen. Tot de expertisegebieden behoren in ieder geval beeldcultuur en erfgoed. De leden van de huidige commissie wordt gevraagd in de pool zitting te nemen.

Wanneer de projectleider KiP een vraagstelling krijgt voorgelegd, betreft de projectleider één adviseur met een passende achtergrond uit de *pool* om de haalbaarheid van de vraagstelling te verkennen. Valt deze verkenning positief uit, dan bepaalt de projectleider hoe de begeleiding van het traject er uit gaat zien: is er aanleiding (een deel van) de begeleiding uit te besteden aan een externe partij, gaan één of meerdere adviseurs uit de *pool* de begeleiding op zich nemen of doet de projectleider KiP dat. In alle gevallen wordt een team samengesteld waarin Cultuur de regie behoudt. Bij langdurige projecten tekenen de teamleden een intentieverklaring om de continuïteit te waarborgen.

Gaat een adviseur uit de *pool* het traject begeleiden, dan krijgt deze rechtstreeks opdracht van de afdeling Cultuur. De adviseur schuift aan bij het projectteam wanneer er artistiek-inhoudelijke beslissingen genomen of gemotiveerd moeten worden. De adviseur heeft daarmee een rol van *mediator*. De aan een project gekoppelde adviseurs vergaderen ééns per kwartaal om de consistente kwaliteit te bewaken.

Communicatie | Draagvlak creëren

Kunst communiceert altijd. Soms raakt het thema een aantal mensen, soms voelt een grote groep zich er door aangesproken. Bij kunst in opdracht is communicatie een nog belangrijker factor – de vraagstelling krijgt immers antwoord in de vorm van een kunstproject. Bovendien ontstaat opdrachtkunst, in tegenstelling tot autonoom werk, niet alleen in de beslotenheid van het atelier. Juist in het opdrachtenproces is communicatie dus van groot belang.

Pro-actief informeren

Momenteel ligt het initiatief voor een kunstopdracht veelal bij de afdeling Cultuur. In het gewenste vraaggestuurd model kan dat initiatief van veel meer kanten komen. Het is de verantwoordelijkheid van de afdeling Cultuur om pro-actief aan potentiële initiatiefnemers bekend te maken wat er mogelijk is op het gebied van KIP, hoe kunst kan bijdragen aan de oplossing van een vraagstuk of de realisatie van een ambitie, wanneer kunst kan worden toegepast, hoe het vraagstuk beoordeeld wordt en hoe het totstandkomingsproces van KIP er uit ziet.

De bijeenkomsten in aanloop op deze notitie hebben de aandacht voor kunst in het publieke domein binnen de gemeente een nieuwe impuls gegeven. De notitie zelf is een vervolg daarop. Een derde stap is het uitbrengen van een flyer waarin de nieuwe werkwijze is opgenomen. Deze flyer wordt breed verspreid onder (potentiële) initiatiefnemers. Tot slot worden persoonlijke communicatie, communicatie in print (Breda-nu, Breda-zo), digitale communicatie (de gemeentelijke website) en TV ingezet om de nieuwe procedure ook bij de Bredanaar bekendheid te geven.

Bij de totstandkoming van een kunstopdracht zijn veel partijen betrokken, zowel binnen als buiten de gemeente. Het is belangrijk dat alle partijen op de hoogte zijn van de (vorderingen rondom) de kunstopdracht. De projectspecifieke communicatiemiddelen, -momenten en -doelgroepen moeten dan ook deel uitmaken van het projectdocument. Het is aan de projectleider deze afspraken te monitoren en alert te blijven op het communiceren van eventuele veranderingen of vertragingen naar alle partijen.

Worden belanghebbenden tijdig betrokken, dan genereert dit draagvlak voor het uiteindelijke eindresultaat, zonder dat de kwaliteit in het geding is.

Ontsluiting

Pas na oplevering begint een kunsttoepassing zijn bestaan in het publieke domein. Met de communicatie tijdens de totstandkoming is al gebouwd aan het creëren van draagvlak. Dat draagvlak bestendigt wanneer het verhaal achter de kunst gemotiveerd wordt. Waarom is het kunstwerk gerealiseerd? Waarom hier? Waarom heeft de kunstenaar voor deze vorm gekozen? Waar is het werk mee gefinancierd? Tijdens opleveringen blijkt dat er behoefte is aan antwoorden op dergelijke vragen, juist omdat kunst raakt aan een voor ieder persoonlijke waardering.

Het toegankelijk maken van informatie over reeds gerealiseerde en toekomstige opdrachten legt hieronder het noodzakelijke fundament. De eerder uitgegeven reeks boekjes 'Kunst voor de openbare ruimte' maakte een deel van die informatie al toegankelijk. Het *volledig* (gedigitaliseerd) in kaart brengen van de huidige collectie kunstobjecten biedt overzicht en schept de mogelijkheid toekomstige keuzes nog beter inzichtelijk te maken. Een deel van de bestaande kunstobjecten is op behoud- en beheersniveau al ontsloten. Het systeem geeft echter nog geen inhoudelijke informatie of motivatie over de totstandkoming van het object

en over de kunstenaar. Bovendien is het opvragen van een overzicht van objecten nog niet mogelijk. Hiermee is de informatie nog niet geschikt voor interne of externe communicatie-doeleinden.

Wanneer het kunstbeheersysteem met de juiste data gevuld en actueel is, kan nagedacht worden over een permanente externe ontsluiting, al dan niet in samenwerking met de VVV, via een (interactieve) website, een (ansicht)kaartsysteem, jaarboek of actuele wandel- of fietsroute. Een actuele cultuurroute langs alle historische en beeldcultuur-*highlights* versterkt het gewenste profiel van Breda en maakt de fascinerende wisselwerking tussen erfgoed en beeldcultuur inzichtelijk. Op langere termijn kan het cultureel erfgoed in samenwerking met de andere steden van BrabantStad ontsloten worden, in aanloop op de kandidatuur Culturele Hoofdstad.

Het toegankelijk maken van kunstopdrachten biedt ook aanknopingspunten voor educatie. In de totstandkoming hebben de werken die via de percentageregeling gerealiseerd worden vaak al een educatief aspect. Een voorbeeld is een werk van René Knip bij Mytyschool De Schalm: de kinderen van de school maakten tekeningen, die de kunstenaar in gestileerde vorm in zijn kunstobject opnam. Door hun relatieve beslotenheid hebben percentage-opdrachten echter veelal een beperkt bereik. Het ontsluiten van deze en andere kunstprojecten vergroot de zichtbaarheid van kunst en biedt aanknopingspunten om jongeren én volwassenen bekender te maken met hedendaagse kunst. Breda zet haar voortrekkersrol in cultuureducatie hiermee door.

Actualiteiten

Een permanente ontsluiting van kunst blijft vitaal door actuele berichtgeving. In samenwerking met de afdeling Communicatie zullen ideeën worden ontwikkeld over hoe Cultuurbrede actualiteiten een structurele plek kunnen krijgen in de basiscommunicatiemiddelen Breda-nu, Breda-zo, de gemeentelijke website én naar de pers, zodat de vindbaarheid en zichtbaarheid van (de activiteiten van) Cultuur zowel binnen als buiten de gemeente blijvend vergroot wordt. Actuele items over KiP krijgen hier ook een plaats in, op termijn met een koppeling naar de kunstdatabase. Betrokkenheid en enthousiasme worden zo blijvend gestimuleerd. In aanloop op de cultuurnota faciliteerde Cultuur debatten in de stad over actuele thema's. Bij de verschillende culturele partners in Breda heeft dat veel draagvlak gegenereerd en een goede voedingsbodem voor samenwerking. Cultuur zal het debat blijvend stimuleren en een thema-avond op het gebied van KiP faciliteren, bijvoorbeeld bij het nieuwe Centrum voor Beeldcultuur.

Beheer en behoud | In kaart brengen

Veranderingen in de rol en vorm van kunst in het publieke domein hebben niet alleen gevolgen voor de organisatie van kunstprojecten, de wijze van advisering of de communicatie. De toenemende verscheidenheid aan en het multidisciplinaire karakter van veel kunstopdrachten vragen ook om een herijking op het gebied van beheer en behoud.

Kunst beheren is niet alleen meer het reinigen van bronzen of stenen beelden. Het is ook het opnieuw rood schilderen van de Big Funnelman, het vervangen van een lamp op Kórmelings T-huis of het *resetten* van de software gekoppeld aan Toebosch' vraagmuur. Kunst behouden betekent, naast het contractueel vastleggen van houdbaarheidsafspraken rondom fysieke objecten, ook nadenken over het behoud van tijdelijke kunst of van projecten met film, video of internet als medium. Wat is hun levensduur? Is het wenselijk en mogelijk er een registratie of tastbaar resultaat van te behouden? En zo ja, hoe ontsluit je dat?

Beheer en behoud van KIP vraagt meer en meer om een brede kennis en om het definiëren van kunstinhoudelijke beleidskaders – zeker met het oog op de verwachte toename van het aantal multidisciplinaire kunstopdrachten. Fysieke kunstwerken maken bovendien, eenmaal opgeleverd, deel uit van een omgeving waarin meer elementen specifieke zorg behoeven. En wie voor welke elementen verantwoordelijkheid draagt, is niet altijd duidelijk.

De directie Buitenruimte zal daarom, samen met andere gemeentelijke diensten die KIP in beheer hebben, een nota formuleren over beheer en behoud, waarin allereerst de noodzaak tot het completeren van de inventarisatie van alle kunstobjecten benadrukt wordt. Vervolgens worden afspraken geformuleerd over verantwoordelijkheden en financiering met betrekking tot beheer en behoud. Cultuur speelt een adviserende rol in dit traject, met name op het gebied van genoemde kunstinhoudelijke beleidskaders.

Kwetsbaar

Sierende elementen (monumenten, gedenktekens, historische sculpturen en kunstwerken), vallen onder de verantwoordelijkheid van de afdeling 'beheer, gebruik en inrichting', directie Buitenruimte. Hun staat van onderhoud is middels een basisinventarisatie in kaart gebracht. Voor regulier onderhoud is budget beschikbaar en er is dan ook nauwelijks tot geen onderhoudsachterstand. De basisinventarisatie wordt regelmatig geactualiseerd en af en toe meldt een Bredanaar schade. Bij bijzonderheden omtrent beheer en behoud wordt contact gezocht met de kunstenaar.

De objecten die vallen onder andere directies zijn niet opgenomen in de basisinventarisatie. Locaties als de Nieuwe Veste, musea, bibliotheken, het grondbedrijf en de brandweer beheren de kunstobjecten zelf. Kunst aan of bij schoolgebouwen valt onder de directie Stadsbedrijven, die het beheer en behoud van de werken die voortkomen uit de percentage-regeling incidenteel oplost. Schenkingen en kunst geplaatst in het kader van initiatieven als Hart voor je buurt, Lusten & Lasten of vanuit commerciële initiatieven vallen weer onder andere gemeentelijke directies.

Van alle objecten die niet zijn opgenomen in de basisinventarisatie is onduidelijk wie er verantwoordelijk voor is. In de praktijk neemt Buitenruimte veelal de verantwoordelijkheid voor het beheer en behoud van objecten die onder andere directies vallen of adviseert de afdeling deze partijen. Het budget is echter onvoldoende. Bovendien is binnen dit budget

geen structurele ruimte voor restauraties of voor vervanging – ook niet wanneer het gaat om objecten die wél onder de verantwoordelijkheid van de directie Buitenruimte vallen. Als dat aan de orde is, worden ad hoc oplossingen gezocht. Omdat door onvolledige inventarisatie niet afdoende zicht is op de cultuurhistorische waarde van objecten, is objectspecifieke preventieve conservering bovendien vrijwel onmogelijk. Dit alles maakt het beheer en behoud kwetsbaar.

Inventarisatie

Om een structurele oplossing te vinden voor deze knelpunten is een inventarisatie van alle kunst die buiten het areaal van Buitenruimte valt een eerste vereiste. Het is bovendien een *must* om de objecten op communicatieniveau te kunnen ontsluiten. In de te formuleren nota ‘beheer sierende elementen’ wordt de aanpak en financiering van deze inventarisatie opgenomen. Bij de inventarisatie kan, voor de vroegste toepassingen van de percentage-regeling, aansluiting worden gezocht bij de in de erfgoed opgenomen inventarisatie van de wederopbouwarchitectuur. Alle objecten en hun status dienen vervolgens in één behoud- en beheersysteem te worden opgenomen.

Voor tijdelijke kunst, verplaatsbare objecten of projecten die gebruik maken van nieuwe media formuleert de afdeling Cultuur kunstinhoudelijke beleidskaders. Cultuur zal ook een adviserende rol vervullen omtrent zaken als afschrijving, eigendom en verandering van de omgeving of context en restauratie: waar ligt de scheidslijn tussen regulier en groot onderhoud, hoe dient een restauratie aangepakt te worden en hoe wordt deze gefinancierd?

Wanneer de inventarisatie van alle kunst compleet is, zal worden bekeken of het beheer van de niet-gebouwgebonden objecten moet worden overgedragen naar één afdeling, indien nodig en mogelijk inclusief middelen voor onderhoud en beheer. Ook afspraken over eventuele objecten die niet kunnen worden overgedragen krijgen een plek in de nota van Buitenruimte. Het behoud- en beheersplan wordt vervolgens, na eventuele overdracht, geactualiseerd.

Financiering | Verbreden percentageregeling

Het overgrote deel van de kunstwerken dat momenteel gerealiseerd wordt komt voort uit de percentageregeling en is locatiegebonden. Ook wanneer er geen directe noodzaak of aanleiding is voor kunst op die specifieke locatie, kan het als verplichting voor kunst opgenomen bedrag niet elders besteed worden. Soms is er gelegenheid om in een vroeg stadium in te spelen op grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen door tijdig een bedrag op de totale begroting te reserveren voor kunst. Dit is echter geen verplichting en daarmee is de financiering niet ingebed in de procedures.

Verplichting of niet: momenteel is er geen vrij besteedbaar budget beschikbaar om in te spelen op de actieve vraagstelling wanneer deze losstaat van de bouw van openbare gebouwen of ruimtelijke ontwikkelingen. Ook een initiële inleg van Cultuur om budget mee te *matchen* ontbreekt, waardoor kansen verloren gaan. Om te kunnen overstappen naar een vraaggestuurd model is het beschikken over vrij besteedbare middelen een pre. Daarom wordt de percentageregeling op twee manieren verbreed: door de percentageregeling meer los te koppelen van de locatie én door een 'percentageregeling infrastructuur' te ontwerpen.

De investeringen in kunst vloeien overigens voor een groot gedeelte weer terug in de economie: maximaal een derde van het opdrachtenbudget is honorarium voor de kunstenaar. Het overige bedrag gaat onder andere naar (onder)aannemers, advisering en begeleiding en vindt zo zijn weg in de (lokale) markt.

Percentageregeling

Ook voor de verplichte percentageregeling gebouwen treedt straks de actieve vraagstelling in werking (zie ook hoofdstuk 3). De bouwheer zal door de afdeling Cultuur actief geïnformeerd worden over de mogelijkheden op het gebied van kunst. Per project zal in overleg met de opdrachtgever en gebruiker afgestemd worden hoe en op welke wijze het budget zal worden ingezet. Dit geldt ook voor bouwprojecten waar de bouwsom kleiner is dan 35.000 euro en het opdrachtenbudget dus slechts 525 euro bedraagt.

Percentageregeling infrastructuur

Bij de vaststelling van de laatste nota in 1998 werd besloten aan te sluiten bij gemeentelijke investeringsprojecten en grond- en bouwexploitatie. De regeling functioneerde niet altijd even goed, omdat het opnemen van een bedrag voor kunst in de begrotingen geen verplichting was.

Op het moment dat de economie aantrekt zal een percentageregeling infrastructuur worden geformaliseerd zodat op deze manier meer vanzelfsprekend kunst in het ontwikkelingstraject wordt meegenomen. Is de realisatie van kunst binnen het ontwikkeltraject van toegevoegde waarde, dan worden de gelden op deze locatie toegepast. Is dat niet het geval, dan blijft het gereserveerde bedrag voor kunst beschikbaar om elders te besteden.

Cultuur zal al dan niet in samenwerking met een in het projectteam betrokken externe partij, pro-actief zoeken naar mogelijkheden om budget te matchen. Buiten de gemeente, door aansluiting te zoeken bij private partijen en initiatieven, bij festivals en manifestaties (Film-festival, Graphic Design Festival), en bij samenwerkingsverbanden als Brabantstad en Culturele Hoofdstad. Maar ook binnen de gemeente, bijvoorbeeld door aansluiting te zoeken bij het Fonds Maatschappelijke Ontwikkeling. Het FMO beoogt de sociale samenhang in de wijken en buurten van Breda te versterken en kunst kan daar een verbindende factor in zijn.

Bijlage 1 | Bronnen

Gesprekspartners intern

Rondetafelgesprek 1 | Kunst & ruimtelijke ontwikkelingen

Harold van den Broek	ontwerpcoördinator openbare ruimte
Ton Gjeltema	senior ontwerper openbare ruimte
Loek Oostvogels	bouwprojectmanager
Dirk Oudshoorn	senior projectmanager binnenstad
Olaf Rok	technisch medewerker sierende elementen / ctkw / verkeer
Peter van Schie	stedenbouwkundig medewerker (verhinderd)
Eric Willekens	projectleider economische zaken

Rondetafelgesprek 2 | Kunst & erfgoed

Marc Berends	cultureel planoloog
Jos Brok	manager beleid & programmering
Johan Hendriks	hoofd afdeling erfgoed
Mark Okhuijsen	strategisch adviseur
Hans Thoolen	coördinator stedelijke kwaliteit

Rondetafelgesprek 3 | Kunst & maatschappij

Peter Bosman	gebiedsbeheerder
Irma Dekker	beleidsmedewerker Wonen
Tom van Hees	gebiedsbeheerder
Anton Lips	gebiedsbeheerder
Nienke Raaijmakers	senior beleidsmedewerker sociale infrastructuur (telefonisch)
Ed Riemens	medewerker sociale infrastructuur

Rondetafelgesprek 4 | Kunst & interne processen

Harold van der Broek	ontwerpcoördinator openbare ruimte
Jos Brok	manager beleid & programmering
Johan Hendriks	hoofd afdeling erfgoed (verhinderd)
Dirk Oudshoorn	senior projectmanager binnenstad
Harrie Verhallen	hoofd ontwerp openbare ruimte

Rondetafelgesprek 5 | Communicatie Cultuur

Véronique van Duuren	beleidsmedewerker Cultuur
Petra van der Elst	beleidsmedewerker Cultuur
Clementine Simons	beleidsmedewerker Cultuur
Liesbet de Vries	hoofd Cultuur
Esther Warendorff	projectleider KiP

Individueel

Ton van Schijndel	senior communicatie adviseur
Anouk van der Veer	juridisch adviseur
Joost Veuger	p&c adviseur

Slotbijeenkomst | sprekers

Atty Bax	adviseur / projectleider Brabants Kenniscentrum voor Kunst en Cultuur (BKKC, voorheen NBKS) en adviseur KORT (Kunst in de Openbare Ruimte van Tilburg)
Nils van Beek	projectleider Stichting Kunst en Openbare Ruimte (SKOR)
Sjaak Langenberg	kunstenaar
Martin en Inge Riebeek	kunstenars

Slotbijeenkomst | genodigden

ambtenaren en samenwerkingspartners betrokken bij of met belangstelling voor KIP

Gesprekspartners extern

Adviescommissie

Bas van de Hurk	kunstenaar en docent AKV St.Joost
Claudia Kölgen	kunstenaar
Daniela Petovic	conservator KPN Kunstcollectie
Ingrid van Santen	curator (verhinderd)

Deskundigen

Tom van Gestel	artistiek leider SKOR www.skor.nl
Geurt Grosfeld	projectleider Schatten van Brabant www.schattenvanbrabant.nl
Gaby Precht	directeur Kunst & Bedrijf www.kunstenbedrijf.nl
Jos Wilbrink	directeur BKKC www.bkkc.nl

Nota's en visies

Erfgoed in context. ErfgoedVisie Breda 2008 – 2015
Factor C. De culturele toekomst van Breda 2008 – 2020
Maatschappelijke Visie Breda 2020
Nota Kunst in de Binnenstad (1998)
Structuurvisie Breda 2020. Stad in evenwicht

Gedrukte bronnen (selectie)

Boekman, Het belang van kunst, nr 77, Amsterdam 2008
Ina Boiten, *Publieke kunst*, Amsterdam / Rotterdam 2001
FRIS, Tijdschrift over kunst in de openbare ruimte in Utrecht, nr 3, Utrecht 2007
Handreiking beeldende kunst in de openbare ruimte, uitgave Cultuurfonds van de Bank
Nederlandse Gemeenten, Den Haag 2000
Camiel van Winkel, *Moderne Leegte*, 1999

Websites (selectie)

www.breda.nl
www.knpslkrnt.nl
www.lkpr.nl
www.vng.nl